

№№ 50—51 (7847—7848) ☆ 1995 сэл муус устар 27 күн, Чөмчээр ☆ Сыната—146 солж 15 харчы

ДУОГАБАР — БИИРДИИ КИЙИНЭН

Улаус кийини уонна Одьулуун иэһидиэтин олох-тоохторо аһымр итинэнэ туттар ууһа улаханньыкчыттарбыттарын туһууан барт албаһтин кэпэстипэбит дүүллөһөбүт. Аһы аһыйах хонугууан айылба бэрэхсээн хаарын нэхтөөхтүк уулардаһына, үрэхтөрүт хамтарыйахтарын сеп дигэ тойоннооччулар үгүстэр. Күөллөрүт уодутааһытар, кыра ууга урунку чөлөрүгэр түһэллэрэ уустук. Онон быйыл Сири-Холлофос быһыттан аһар сеп этэ. Бастаһытыан, уугун систематытар бырайыактыыр-сметэй долууона ситэ илэк, аһынык эттэххэ, «Якутгидро-водхоз» институт Сири-Холлофос водохранилищетытан Урун Күөл бөһүөлөгэр дээрэ туруна бардылар бырайыктан оҕороору сырыттаһына, Түлүкү ууга таһар аатыран, үлэни тохтотон иэбиспиттэра.

Иккинхэн, быһыкка техничеснай үлэ көрдөбүл-
лэринэн ситэриллэ илик үлэстэр үгүстэр: быһыкка
икки өртүнэн модьоболор (банкеттар) оһобулла
иликтэр. Таатта сүнньэ быһаһын тухары кумахтаах,
онон модьобото суох табыллыбат. Уу кыһыннары,
сайыһынары сиригэр ириэрэн өтүөхтээх, онон быһыты
алдьатыахтаах. Үсүһүнэн, водохранилище уута ылар
сиригэр маһа ситэ ыраастана илик, ону тэҥэ Лам-
пада диэри күөлүттүрдэр хoduһа суох. Төрдүһүнэн,
Алаас Эбэ күөлүн толорор кыалынан Хонду үрээдэр
баар урукку быһыт өрөмүөнүнөн турар. Онон, Чу-
рапчы күөлүн чөлүтүр түһөрөр наадаттан, Алаас
Эбэсэ уууну илгэлэрбэниэ, Хонду быһытын аһан
бигэрэһхэ.

Сәбуләнниңгә олобуран, бу дымл ыам уонна бәс ыйдарыҥар иди эгәр улуустарга АН-26 «Циклон» анал сәбиләнниңлэх самолетуан рекогносцировоч-най көгүүләр уонна сайынчы ыйдарга быһыттары ырдыхтатыҥа экспериментер оҥоһуллуохтара.

«СО» общ. корр.

БОЙБУОЙ СУОЛАРБЫТТАН

Быйыл олуннэу 18 күнүгэр Старай Русса бос-
холоммута 51 сылай түөлбута. Саха сириттэн Хо-
тугулуу-Арбаанын фронка 9 тыһыынча киһи кыт-
тыгыта, ол иһиттэн агардас 19-с хайылар бири-
гэздэтүгэр 597 саха баара дээн докумуонна
суруллар. Оттон бһһһһ оройуоммутуттан итиннэ
50-ча киһи кыттымын ылыгыта бһһһһ. Олор иста-
рыгар А. И. Абрамов, К. Д. Алексеев, С. А. Антх-
пин, П. О. Алексеев, А. С. Бродников, С. О. Ва-
сильев, Борисов, Е. Г. Богачанов, А. Д. Захаров,
Е. Я. Варашков, Г. Д. Ефимов, М. П. Ефимов, П.
Д. Ефремов, А. М. Дьяконов, П. П. Дьяч-
ковский, А. Г. Захаров, В. П. Никитин,
А. Д. Местников, Н. М. Керемисов, А. Г. Новгоро-
дов, Н. П. Попов, П. В. Парфенов, С. Н. Посель-
ский, Н. И. Сяндев, Н. Ф. Собакин, В. П. Сысодя-
тин, С. Д. Лазарев, Н. Г. Сырыгин, Ипп. Г. Скри-
бин, И. М. Романов, А. П. Никитин, Н. П. Попов,
Д. К. Пининин, К. Я. Охлопков уо.д.б.

Старай Руска санинпарыны олохтомут кырдыгас куорат. Остоох Ленинградка охсууну олторо сымалын куораты 1941 сыл от ыйын 5 күнүгүн буомбалаабытынан барбыта. Атырдык ыйын 6 күнүгэр куоратка тоҥо көтөн киирбэтэ, кини сымалын Ленинграды хонууан быһа аныан ылым этэ уонна куораты түөрт сыл кэринэ уруускалаабытара. Сэрин иһинэ 40-41 таһымыча иһи олорор эбит буоллаһына. 1944 сыл олутуу 18 күнүгэр остоохтөртөн босхолонолоругар төрдүйөх дүө өрдөн хаптыта. Старай Руссаны босхолонолунна 20-с, 21-с, 23-с хайыһар барытаадыра кыттыныы ытыгытара. Верховный Кылаабынай Командующий Хотугулуу Арбайгы фронт командуючыйынан генерал-лейтенант Павел Алексеевич Курозкины, Байыынай Совет чилиһинэн генерал-лейтенант Богданов, штаб начальнигынан Н. Ф. Ватуины ааабыта.

Хотугулуу-Арвангы фронтга 316-с панфиловский дивизия бадабан кыйгар бастаан кыргыныма кирибита, Генерал-майор Н. В. Панфилов дивизията Старай Русса собуруу өртүнэн өстөөх тылдыгар кириэн үс мй устата немецтэр 10 тыһымчаттан тахса саллааттарын уонна офицердарын кыргыбыта. Манна өстөөх 30 бомбардировщиктын, 8 истребительин утары кириэнгэ гражданскай сэрин номоххо кирибит геройа М. В. Фрунзе уола Тимур Фрунзе геройдуу элбүтэ. Пионер Лея Голіцкіна немец генералын өлөрүн сымалдаах докумуону элбүтэ. Бу кыргыны Ленинград дыйларты быһаарар суспалдаах буодан, өстөөх Старай Руссаны биэрлээри 300 тыһымчаттан тахса саллаатын, офицерын сүтэрбнтэ.

Оттон бэйэм Старай Рууса иһин кыргыһыыга 19-с хайыһар бэригээдигэр 801-с стрелковой поли 235-с дивизиятыгар пехотага рядовойунан сүдүүс-

ИЙЭ ДОЙДУ КӨМҮСКЭЛИГЭР

Саха Сириг Суруйааччыларын сохобун бырабы-
ланыытыгын дыһаттар Ийэ дойдуга көмүскэлитэр
ыгырыллан гражданскай изэстэринг төлөөбүт суру-
йааччылар ааттара-суоллара мраморнай билинтэвэ
ныһыл көмүс буукубаларынан суруллан турар. Олор
ортолоругар Чурапчы сыргатар уотугар үөскээбит су-
руйааччыларбыт Степан Афанасьевич Саввин—Күн
Дырибинэ, Василий Сергеевич Соловьев—Бодот,
Бөтүр уонна Гаврил Иванович Макаров—Дьуон
Дьаһгылы ааттара эмиз баар. Киһилэр үһүөн Бол-
тоно нөһүднээгиттэн төрүттээхтэр.

С. А. Савин — Күн Дырибена — граждaнскaй сэрин уонна Ада дойдугу Улуу сэриитин кыттыылаахтара. Армыда 1942 с. ынырылдьыта. 56-с нүөмүрдөөх танковaй биригээдэ састаабыгар юсупан Сталинград иһин кыргыһыыларга кыттыыта. 1942 с. сэттисини 21 күнүгэр атаар ыараханнан бааһыран госпитальга сытан эхтэммитэ. Леия орденнaн, Албан Аат III степеннээх, «Вочуот Знйга» орденнaрынан набыраадаламмыта. Олорун 67-с сылыгар 1970 с. муус уст 23 күнүгэр Дьокуускайга ыарахан ыарыттан олбута.

Г. И. Макаров — Дубон Дыңгылы сэринге 1948-с. күнүнүгөр барбыта. Илгити кыранкыссада сулуусу-талаабыта. 94-с дивизия 152-с стрелковой полкатын 4-с ротатын састаабытар 1945-с японская милитаристары утары кыргыныгыта кыттыбыта. Квантун-кай армияны урусхаллаабын көмүгөр Хайлар куо-ат анынаады кыргыныгыта ырахаанын көхсүтү-өр уонна сирейгитер бзайырбыта. 1936-с. Алайма-оройуонугар айар командировкага бара сылдыан-рэднэин ыалдыан кулун тутар 28 күнүгөр өлбүтэ, үс үстөр 1 күнүгөр Чурапчыга көмүллүбүтэ.

талаабытым. Ойно дарьмизилэри бисхолооһунга кыттыбытым уонна ыам ыйы 22 күнүтөр түүн өстөөх күүстэх уотугар түбэспипит. Ойно уна харахпар табылдан сэрин хонуутугар түлэс-балас, айбун сүтэрэ-сүтэрэ сарсардаанга диэри смалдыбытым. Күн тахсытга дьонум чутас санырсаллара иһилэрэ. Биир саалаат кэлэн хайдахпын-туохпун ыйыталаспыт, аһыар бардалаахпын дуу, суоһун дуу сураспыт уонна «Вилигин ас адалыам» диэт баран хаалбыта. Сотору котелокка хааны, флягада уу адалбыта, мадипити харахпын бэрэбээскилээбитэ. Айһын утаһым хаанан уоскуйан сыттаахпына табырдыстарым Романов, Охлопков кэлэннэр «санитарын түһэриһэ, өлбөтөххөр үөр» диэбиттэрэ. Ойно Козлов дини нуучча уола өстөөх буулдьатын ардаһын аһыһан, өлбүт дьону былыстарынан өр соғус аһаннаан батыһаакада олорор санитарнай өааска адалан биэрбитэ. Ойно суох буолбут храһым аһун ыраастаан, эмиһэн, бэрэбээскилээн баран, галогеналэх аһынан таһара дьыллэх дарьомиппаа илторбиттэрэ, иһинтэи боеһынан Ярославль куоракка госпитальга адалбыттара. Минни операцпылаан, протез угун иккине группалаах иһилдинт өгөрбүүттара уонна дойдубар ыһыһыттара.

Дойдубар Танда Бахемат атырдык ийин сэгтэл-
гар кэлбитим. Күүс өртүгүн хоту колорулугуу ий-
таннар киби-сүлү сүлү, ташы ийилээбит курдук
сиргэ тийбитим. Онон атын аймахтарбар сыстан
олорбутум. Сэрингэ сырыттахына бирдэ снаряд
чугас собус кэлэн түспүтэ, минин буорунан көмө
кэбиенгэ, нэнилэ оронон, тураары ылымым кул-
гаавым тугу да истибат буолбут эгэ, тутум дьаһа
малдыбат, арай дөйбүт курдусун. Ол охсуутугар
билигин уга кулгаавым тугу дьаһа истибат. Ус-
таан көрдөбүлүнэн командир бары бирикээһин би-
риэмэттигэр, чуолкайдык толорбулунан иһэн тутта-
бын. Сэрини конуутуттан толору ботуруулнах дис-
кэни кытта ручной пулемету таһаарга бирикээс
ыллым. Мантан олус сэрэнэн сылан илтирдим, он-
тон апла сирдэрини, үрдүк сирдэри кулустанан
сүүрэн ручной пулемету бэрт арайын сүтүн таһаар-
бытым. Бирикээһи толорбутум, онон махтап ылан
турабын. Онон олобуран Ава дойду сэринтин иһикс
степеннаах ордена аноммун 1951 сыл иям ийин
30 күнүгэр дойдубар кэлбитим кээнэ туттаран ту-
раллар. Ити иһиниттэн Ава дойду сэринтин бастаы
степеннаах орденн Кыайлы 40 сылыгар кэлбитим.
Кэлин 1975 сыллаахха Москвада Хотугулуу-Арбааны
фронт ветераннарын слетугар Чурапчытан Москва-
нан, Ленинградтан сылдыбыһыт.

Мин 35-сйн устат үчүгүлалан 1976 сылдаахха кырдыбасынан пенсияга тахсыбытым. Ол суостаах, хаан тохтуулаах сэримтэн тыннынаах эргилэн олох олорон, сөз төрөтөн, уллатыннартаан, элбөх сиэниэн аман үөрәкете олорорбуян дьолбулан айыынабын, аны айыах хонгууан Кыайым 50 сыллаах үбүдүйүн көрсөрбүттэн үөрэбин.

Никита СКРЯБИН
сэрин никис группалаан динбэллнэтэ, үлэ ветерана.

Чурапчы улуусунтан бастаынан Саха Республикатын народнай суруйааччытын бочуоттаах аатын ытбыт суруйааччынан В. С. Соловьев — Бодот Боотур буолар. Чурапчыга учууталдык сылдьан 1942 с. сэриигэ ыҕырыллыбыта. Бастаан утан 21-с хайы-
нар гуспа биригээдэтигэр сылдьан Старай Рууса туһаайыыга кыргыныта. Онгон 282-с стрелковой дивизия 826-с артиллерийскай полкатыгар дивизион топо-вычислительинэн сулууспалаан Калининскэй 2-с Белорусский, 1-кы Украинский фронттарга буол-
бут кыргыныларга ыттыбыта. Псковскэй, Новгородскэй уобаластарга, Эстонияны, Польшаны босхол-
лоспута, кыйыны күнүн Германия, Верхней Силезия куоратыгар көрсүбүтэ.

Народная суруйгаачы В. С. Соловьев — Болот Боотур — СР П. А. Ойуунускай затынан Государственной бириэмийэтин лауреата, СР уоһа РФ культураларын үтүөлээх үлэһитэ. Албан Аат III. Аба доду сэрпитин I степеннэрдээх орденнарыннан наҕараадалааһынта. 1993 с. бам ыйын 24 күнүтэр ылаачан Дьонуускайга өлбүтэ.

Күн Дырыбынэ—саха бастакы үтэһини билим-
тынан, Дьуон Дьахтыды үтүөкэниэх хоһоонорунан,
А. С. Пушкин «Евгений Онегин» диэн хоһоонунан
романын эһилэ «Фюх тылбаастаабытынан, Болот
Боотур «Самскы дьымдардар» диэн романынан уонна
«Уһуктуу» диэн Бодот трилогиятынан саха нуруу-
тун айүгэр-санаатыгар хаалдылар, нини историятын
нини күөккэ таһаарсыбыт өлбөт сүлпэт өгөдөөх-
төр, Болтоһолор бийр дойдутаахтарынан сирдээх-
тик нини тутталлар.

Сэмэн ТУМАТ,
суруйзаччы, Саха Республикатын культураҥын
үтүөлээх үлэһитэ

СТАЛИНГРАДЫ КОМУСКЭСПИТЭ

Бишр дойдулаахпыт Хадаар Уорбатынтан төрүт-
тээх Н. В. Осипов 1942 сыл алтынныттан ахсын-
ныгга дээрэ 322-с стреловой дивизия 324-с стрел-
ковой полкатыгар сулууспаалабыта. Ошо Сталин-
град оборонатыгар кыттыбыт чэстэргэ албох саха
баара. Авардае Николайы кытта Уорбаттан Никита
Суннов, Хадаартан Гавриил Фомин, Бүлүүттэн Ни-
колаев бэллэра Урут күүбү-куобаа оро мтан өл-
өрө үөрүүбүт кини доду ытыалаабыт бастагы атаана-
тын кэнииттан көрбүт хартыыкка өлүгөр-санааты-
гар диригиник иҥэн хаадбатын илээн буулаабына
была тартан көсөһүрө.

— Алпана киирэн бир дэриэбинэни ылбылгыт, — дигэбитэ Николай Васильевич. — Онно олбут немец элбэтин сөбө көрбүтүм. Сарсыярдатыгы аһылыктарын аһаары олодохторуна атааккалаабыт быһыылаахпыт. Сибииһиэ этин буһарбыттара тыытыллыыбааа оннук турар. Буорга уһун кыпчаалдар туруору аһылыгыт-быаттарын мисыра көрбүлүүн өйдүүбүн. Сарсыныгытыгар Никитанын олбут немецтэри баһылыкаан таһаа көмүүгэ командирбыт биркээһиниз көмөлөспүпүт. Салгыы тымр суол станцияларын, дэриэбинэлэри, куораттары босхолотообуһупт. Биһиэ сарсыарда эрдэ эрбэһиниэх сиринэ биһарбытынан сымлаа бардыбыт. Иннибитигэр өстөөх траншеялара көстөллөр. Онтон бэйэбит эмиз хастамыт балааканан бүрүйэн баран 2-3 хонубут. Онтон дьэ атааһалзатыбыт. Өстөөхтөр траншеяларын ыллыбыт. Хаар бөбө гүһэр, приэрэр, бадараан, тыал-куус... Ити траншеяга ытааһаһа-ытааһа хаас да күн сырыттыбыт. Салгыы сыһарыан иһинтэ-сүөһүгэ суох, бүтүнүү умайан хаалдыт дэриэбинэҕэ киирэбит. Кийи бөһүөлөк да диэх буолбатах, өһөхтөр эрэ турбалара хороһон тураллар. Харааста көрөр хартыыһаҕа этэ. Түүнү өһөхтө хастан көнөбүт. Никитанын хоһоһоһо сыһарбыт да, тигон уонна сотору-сотору миннэ эстэриттэн аһыһа утуйбат этибит. Ахсыһымы 1 күнү сарсыардатыгар кыра минн сыһа, хааһы, киллэн өһөтө сытабыт, курууска аһардыһа аһыгы тиһсибитин, оччолорго испэт буоламмын, табаарыс нууччабар биһэрибитим. Онтон 8 чаас саһаа эрбэһин быһыһынан кимэн киирэбит. Биһиги алдыһаммыт танк кулутар сытабыт. Командирбыт Иванов хабардагыгар баһырыбыт. Бу кыргыһымы Никита Суиков, Гаврил Фёмин иһиллэрибит тапталалар. Вүдүү уола Николаев эмиз баһыраа баран миннэ хонутар өлбүтө. Онон саһаа соһотох хаалдытым. Санмахха ырааһаа, соһотохсуйбутум.

Итнэнтэн ыла Николай били арытыгыр биэрэр сал-
лаатыныын биригэ сымдыар, түүнүн хоонньоһон уту-
һаллар. Биридэ түүн улахан тыастан убуутан кэлэр.
Аттыларыгар остөөх гранатата түһэн эстибит, табаа-
рыһа өлө сылар. Көрбүтэ командири гранатаны бы-
раҕа турар үһү. Онтон ой илан эмиэ бырахсыбыты-
нан барбыт Соторунан немецтэр абыһаабыттар. Ки-
нипэр утуһа сытаадырынан туһанан остөөхтөр үөмөн
кирэр сымдыбыттар эбит. Тыа суус сэлдээбитин
көһүн сибидиттэр иккэйлэх хаалбыттар. Николай
бинтиэккэтигэр кыгыһа-халгыһа итмэлээн барар, ол
сыттарына иһинтэ «ныр» ыһа түспүт, көрбүтэ ик-
ки тарбаҕа мэдийбит, харытыгар эмиэ бааһырар.
Командири санпроска барарыгар биринэстиир. Са-
гардыы гэйэн иһэн аны өскө табыллар, иһин саба
туттан иһэн землинка турарыгар кэтиллэр, онно эмиэ
бааһырбыт пулеметчиһын көрсөр. Николай, хата,
иһин бааһа халымыр буолан абырыыр, оттон ха-
рытын этин олох илдин көтүлүпүт. Салгыы сыдари-
янилар саха чаастар кэлбиттэригэр түбөһаллэр,
итнэнтэн көс курдугу хааһыаннар санитарнай чааска
тиийэллэр, манна баастарың сууһаран-сотторон бэ-
рөбөзсикэттэллэр. Онтон таһаарс түһэр массынара
олордон госпитальга ытталлар. Онно түөрт ый
сытан эмтэнэр, ол кэһинитэн анаалдах комиссия И.
В. Оси́повы дойдутугар ыһарга быһаарар.

Бүлүү нийтэ Гаврильевтын аргастайн тийнх суолууан Улахан Невертэ калыттар. Итинтэн соровор массыннаа олонор, үкүүтэр сатыллан, ардыгар болуотунан устан Дьоккуускайы бэрт паниннэ булаллар. Нинюлай дойдутун ахтыгыта бэрт буолан, сатыы аһыынар, дьолто, араа массынна ситэн оройуонун нийин буллараар.

Н. В. Осипов «Бойобууой үтүөлэрин иһин», «Сталинград оборонатын иһин», «Германияны ыкайыы иһин» бойобууой уонна үбүлүүйүккө медалларынан наараадалаахыта. Дойдугутар кэлэн колхоһугар, кэлэн совхоһугар араас үлэлэргэ сымдыбыта. Иһин 88 сакһыгар олбута.

Егор ХАРИТОНОВ.

★

БЫЧЬИ ИЛИЧЬИ

Иван ПОПОВ — ВАСИЛЪ ПАН.

[illegible]

УТВЕРЖДАЮЩИЙ

Мария ПАВЛОВА,

Таблица 1. Анализ результатов исследования. Показатели качества жизни (КЖ) и их значения в группах. Показатели качества жизни (КЖ) и их значения в группах. Показатели качества жизни (КЖ) и их значения в группах.

Н. В. Филинское охотничье общество было образовано в 1925 году. В настоящее время оно имеет 150 членов. В охотничьем хозяйстве общества имеются 1500 га леса, 100 га пашни, 100 га сенокосов, 100 га лугов, 100 га водоемов. В охотничьем хозяйстве общества имеются 100 голов оленей, 100 голов коз, 100 голов лошадей, 100 голов коров, 100 голов свиней, 100 голов кур, 100 голов уток, 100 голов гусей, 100 голов рыб. В охотничьем хозяйстве общества имеются 100 голов оленей, 100 голов коз, 100 голов лошадей, 100 голов коров, 100 голов свиней, 100 голов кур, 100 голов уток, 100 голов гусей, 100 голов рыб.

ЖИЧКИ ИЛИЈА,

НАУЧНОЕ ПОИСКОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

Агагата Багдат Карпове багетини бөлгөччү үлгүдө
 буюм үлгүлүгү.

[illegible]

Зерпата граммуток зберігають в сухому місці.

Улсын нийслэл хангайн "Боржигон" хотод,
1969-1970 онд байгуулагдсан, өдөр сэтгэгдэлт-
гэр бүлгийн дэргэдүүр үзэс-хамнасан зургаантныг, бу-
дугаа хэлэлтэй Негрээ минийн олоор улахан туга-
лах ёстойгойд. Катон дот улахан "Наранга" цугла-
на", бодомжтойг. Мэдээтэйг агаарын нохойдод
гэр бүлүүдэд үзүүлсэн бичлэгт. Сэрэн ний-
маа-хуулан, Урмыгүсүлэн тэвгээг тэвгээд
сүлжээгээр. Огно бичлүүд нийдэх тэвгээ рого
тэвгээ. Негр олоорон сүлжээ дутан сүлжээ-
наар бичлүүд. Катон дот улахан "Наранга" цугла-

[illegible][illegible][illegible]

C. AЛEКСЕЕВ.

[illegible][illegible]

Англис тештарава

Maxtaaby kytta apyictac

Константин АРЖАНОВ

[illegible]

